

Bezdůvodné obohacení Nepříkázané jednání

Doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D.
PrF MU, Brno

Bezdůvodné obohacení

Základní východiska BO

- Škoda a obohacení
- Terminologie
  - Obohacený
  - Ochuzený (ten, na jehož úkor bylo BO získáno)
- Aplikační rozsah BO
  - V závislosti na plnění nebo bez ohledu na plnění ochuzeného
  - Zvláštní problém zrušených smluv (odstoupení od smlouvy)

Základní skutkové podstaty v § 2991

§ 2991

(1) Kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil.

(2) Bezdůvodně se obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám.

Obecná skutková podstata BO

- Předpoklady:
  - Obohacení (X majetkový prospěch)
Plněním nebo jiným způsobem (viz dále)
  - Bez právního (spravedlivého) důvodu
Důvod k nabytí obohacení X důvod k ponechání si obohacení (viz dále)
  - Na úkor jiného

- Přímá použitelnost
- Vliv na konstrukci jednotlivých skutkových podstat

Na úkor jiného

- Určení při kondikcích z plnění
- Určení při kondikcích nikoli z plnění

- K újmě jiného?
  - III. ÚS 3822/15: *„Je notorieta, že předpokladem vzniku právního vztahu z bezdůvodného obohacení je získání majetkové hodnoty jedním subjektem na úkor jiného, v jehož majetkových poměrech se tato změna projevila negativně. Proto je aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, tedy **subjekt, v jehož majetkové sféře došlo ke zmenšení majetkových hodnot ...**“*
  - Podobně např. NS SR, 2 Cdo 92/2010

Základní rozlišení kondikcí

1. Kondikce z plnění
2. Kondikce nikoli z plnění

Kritérium: pojem plnění

- Vliv pojetí obecné skutkové podstaty BO

Plnění

1. Široké pojetí pojmu plnění:

Např. rozsudek NS ze dne 8. 1. 2008, sp.zn. 30 Cdo 199/2007: *„Příkladem plnění bez právního důvodu je i užívání cizího pozemku bez nájemní smlouvy či jiného titulu opravňujícího užívat cizí věc; prospěch vzniká tomu, kdo realizuje uživatelská oprávnění, aniž by za to platil úhradu a aniž by se tedy jeho majetkový stav zmenšil o prostředky vynaložené v souvislosti s právním vztahem, který zakládá právo věc užívat.“*

2. Plnění jako volní obohacení

- Např. Korecká: *„[p]od skutkovou podstatu plnění bez právního důvodu nelze také zařadit případy, kdy ke zvětšení aktiv neoprávněného nabyvatele došlo v důsledku události nespojené s ničím vůlí, např. náhodné smísení věcí. Zákon používá pojmu „plnění“, tj. musí jít o určité lidské chování, které spočívá v plnění. Tyto případy bude patrně nutno z nedostatku jiného zákonného ustanovení subsumovat pod skutkovou podstatu neoprávněného majetkového prospěchu z nepoctivých zdrojů.“*
- Podobně: Petrov, rozsudky NS ze dne 15. 5. 2008, sp.zn. 28 Cdo 964/2008; ze dne 20. 7. 2011, sp.zn. 28 Cdo 4755/2009.

3. Úzký pojem plnění moderní dogmatiky BO

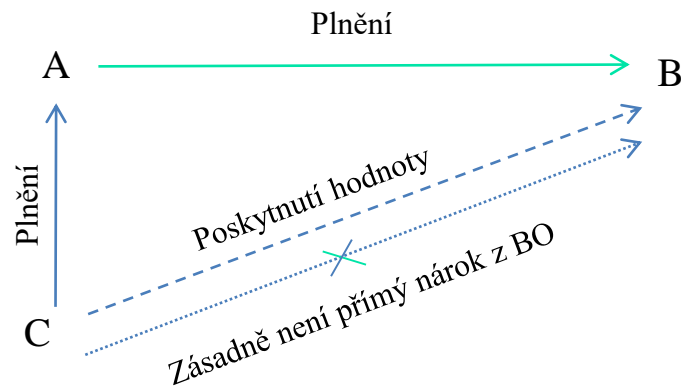
- **vědomé poskytnutí majetkové výhody, kterým poskytovatel vůči příjemci sleduje určitý účel** (zejména splnění povinnosti).
  - Poskytnutí hodnoty
  - Vědomé a účelové zaměření; výklad z horizontu příjemce
  - Přičitatelnost poskytovateli plnění (alespoň vyvolání zdání)
  - Přičitatelnost příjemci plnění (zejména podnícení plnění)
  - Horizont příjemce (srov. § 488 III NOZ 2018)
- Poskytnutí hodnoty (*Zuwendung*) X plnění (*Leistung*)
  - Zhotovitel A podle neplatné smlouvy o dílo s B zhodnotí dům, který náleží C.
  - Zhotovitel A omylem zhodnotí dům, který náleží C, ačkoli se domníval, že plní B na základě smlouvy o dílo s B, která se ukázala jako neplatná.
  - Pasivní legitimace?
  - Prakticky významné zejména ve vícestranných vztazích (ale nejen!)
- Petrov: „plnění na závazek“

Legislativní projevy tohoto rozlišení

- § 457 OZ 1964: „Je-li smlouva neplatná nebo byla-li zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal.“
- § 2993 OZ: „Plnila-li strana, aniž tu byl platný závazek, má právo na vrácení toho, co plnila. Plnily-li obě strany, může každá ze stran požadovat, aby jí druhá strana vydala, co získala; právo druhé strany namítnout vzájemné plnění tím není dotčeno. To platí i v případě, byl-li závazek zrušen.“
  - + § 2994, 2995 OZ (viz níže)

Tzv. zkrácený řetězec plnění

A dluží plnění (např. dodání věci) B; A si toto plnění sám objedná u C, se kterým se dohodne, že bude plnit přímo B. C tedy nedodává zboží nejprve svému věřiteli, který by jej následně dodával věřiteli svému, nýbrž dlužník C plní přímo věřiteli svého věřitele (A), tj. plní přímo B.

- srov. § 2995

Struktura kondikcí v § 2991

A. Kondikce z plnění

Pod kondikce z plnění řadíme z **výslovně upravených** skutkových podstat bezdůvodného obohacení v § 2991 odst. 2:

- 1. plnění bez právního důvodu** (*condictio indebiti*),
- 2. plnění z právního důvodu, který odpadl** (*condictio ob causam finitam*).

Ze skutkových podstat **výslovně neupravených** v § 2991 odst. 2 pak i

- 3. plnění z právního důvodu, který nenastal** (*condictio ob rem*; srov. § 2997 odst. 1 věta druhá).

B. Kondikce nikoli z plnění

Z kondicí nikoli z plnění upravuje komentované ustanovení **výslovně**:

1. protiprávní užití cizí hodnoty a
2. plnění za jiného (*Rückgriffskondiktion*).

Ze zákonem **výslovně neupravených** skutkových podstat spadá mezi kondikce nikoli z plnění:

3. kondikce z vynaložení nákladu ve prospěch jiného (*Verwendungskondiktion*, resp. *Aufwendungskondiktion*).
4. Samo protiprávní užití cizí hodnoty je součástí širší kondikce z obohacení získaného zásahem do právní sféry jiného (*Eingriffskondiktion*).

I. Kondikce z plnění

Plnění bez právního důvodu (plnění nedluhu, *condictio indebiti*)

- Závislost na pojetí pojmu plnění
- Skutková podstata:
  - Obohacení plněním
  - Absence právního (spravedlivého) důvodu od počátku

Neplatné právní jednání

Zdánlivé právní jednání (non negotium)

Vědomé plnění nedluhu

- Je předpokladem *condictio indebiti* omyl ohledně existence právního důvodu?
  - § 2997 odst. 1 OZ, § 490 I d) NOZ 2018
  - OZ 1964: nejednotné

Srov. např. III. ÚS 3822/15: uvádí, že tradiční podmínka, aby na straně toho, jenž plnil, muselo jít o omyl v existenci dluhu, jeho výši, či osobě věřitele, je právní praxí překonaná
- Odůvodnění:
  - Předpoklad darování?
  - Zákaz rozporného jednání s předchozím jednáním (*venire contra factum proprium*)

Plnění z právního důvodu, který odpadl (*condictio ob causam finitam*).

- Problém odpadnutí právního důvodu s účinky *ex tunc*
  - Vznik obohacení: počátek běhu promlčecí lhůty
  - Rozsah obohacení
- Plnění na základě pravomocného rozhodnutí, které bylo následně zrušeno

Plnění z právního důvodu, který nenastal (*condictio ob rem*).

- srov. § 2997 odst. 1 věta druhá
- Odlišení od *condictio indebiti*, *condictio ob causam finitam*
  - Počáteční existence právního důvodu
  - Okamžik vzniku BO

Condictio ob rem

- *condictio ob causam datorum; CIC: condictio causa data causa non secuta*
- Plnění z právního důvodu, který nenastal. Zmaření účelu plnění.

§ 2997

(1) Dlužník, který plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nemá právo na vrácení toho, co plnil. Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže **plnil z právního důvodu, který později nenastal** nebo odpadl.

Investice do cizí nemovitosti za účelem společného trvalého soužití, které následně skončí

- rozsudek NS ze dne 16. 7. 2018, sp.zn. 28 Cdo 1374/2018
- Skutkový stav: žalobce se domáhal náhrady investic majících za následek zhodnocení domu ve výlučném vlastnictví žalované (č. p. ve Z.), k nimž žalobce použil výtěžek z prodeje vlastní nemovitosti (dům č. p. v L. u R.) a uskutečnil je s vidinou časově neomezeného soužití s žalovanou, s níž krátce na to uzavřel i manželství (dne 25. 6. 2004). To však bylo k 19. 3. 2013 rozvedeno, přičemž právo na náhradu investic uplatnil žalobce u soudu dne 6. 3. 2015

- Za dostatečný právní důvod vynaložení investic na nemovitost (dům či bytovou jednotku) v tomto směru, tj. z pohledu naplnění skutkové podstaty bezdůvodného obohacení vzniklého z právního důvodu, jenž odpadl, soudní praxe považuje i **vzájemnou dohodu účastníků o společném bydlení a využívání nemovitosti (bytu) k tomuto účelu, na jejímž základě se investující osoba podílela na pořízení nemovitosti či na jejích stavebních úpravách za účelem získání či zkvalitnění prostor pro společné bydlení**; ke vzniku bezdůvodného obohacení v takovém případě dochází zpravidla teprve v okamžiku, kdy účastníci takové dohody zrušili společné soužití a společné užívání bytu

II. Kondikce nikoli z plnění

Předpoklady

1. Obohacení
2. Nabyté jiným způsobem než plněním
3. Bez právního důvodu na úkor jiného (tzv. teorie přiřazení)

Kondikce z obohacení získaného zásahem do právní sféry jiného (*Eingriffskondiktion*)

Demonstrativní přehled případů, které řadíme pod kondikce ze zásahu do právní sféry jiného:

1. Nabytí cizí hodnoty
2. Užívání cizí hodnoty
3. Spotřebování cizí hodnoty
4. Požívání cizí hodnoty
5. Právní dispozice s cizí věcí
  - Právní osud získaného protiplnění: § 3001 I a § 3004 I 2 analogicky

Plnění za jiného (*Rückgriffskondition*)

- Kdy lze plnit za jiného?
- Jaké jsou účinky ve vztahu k plněnému dluhu (regresní nárok vs. subrogace)
- Předpoklady:
  - Plnění věřiteli za jiného (včetně vůle plnit za jiného; rozsudek NS ze dne 25. 7. 2018, sp.zn. 28 Cdo 1145/2017)
    - X plnění v domnění, že jde o vlastní dluh
  - Plnění osoby odlišné od dlužníka (X subrogace)
  - Plnění vede k zániku dluhu dlužníka
    - Neexistují zvláštní zákonná nebo smluvní regresní pravidla
- Souvislost s úpravou plnění za jiného (§ 1936, 1937)

Kondikce z vynaložení nákladu ve prospěch jiného (*Verwendungskondiction*, resp. *Aufwendungskondition*)

- Výdaj (náklad) X plnění: odlišují se účelovým určením
- Často jde o problém vnuceného obohacení

Vyloučení kondikce

§ 2992 OZ

Byl-li splněn dluh, a to i předčasně, nebylo-li uplatněno právo, ač uplatněno být mohlo, nebo učinila-li jedna osoba něco ve svém výlučném a osobním zájmu či na vlastní nebezpečí, nevzniká povinnost obohacení vydat; to platí i v případě, že jedna osoba obohatí druhou s úmyslem ji obdarovat nebo obohatit bez úmyslu právně se vázat.

§ 2997 OZ

(1) Dlužník, který plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nemá právo na vrácení toho, co plnil. Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže plnil z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl.

(2) Plnila-li osoba proto, že k tomu byla přivedena lstí, donucena hrozbou nebo zneužitím závislosti, ustanovení odstavce 1 se nepoužije. To platí i v případě, že plnila osoba nesvéprávná.

Bezdůvodné obohacení s účastí více osob

Bezdůvodné obohacení s účastí více osob

Příklad č. 1: usnesení NS ze dne 10. 12. 2014, sp.zn. 28 Cdo 3569/2014

- Zhodnocení nemovitosti třetí osoby na základě neplatné smlouvy
- Sjednání neplatné smlouvy o dílo, kterým byla zhodnocena nemovitost ve vlastnictví třetí osoby (objednatel se mylně domníval, že je sám vlastníkem)
- Pb.: majetkový prospěch obohaceného? NS: Projevili-li určitá osoba ve smlouvě zájem o plnění majetkového rázu, jež je jí poskytnuto, dostane se jí takto zjevně majetkového prospěchu bez ohledu na to, zda se tímto současně zhodnotí majetek jiné osoby.

Příklad č. 2: plnění subdodavatele S, který jedná na základě smlouvy s dodavatelem D a přímo zhodnocuje statky objednatele O.

- Existují zde dva vztahy plnění, jednak poskytnutím objednaných prací plní svůj dluh S vůči svému smluvnímu partnerovi D; současně však tím plní i D svůj dluh vůči O.
- S plnil na základě neplatné smlouvy
- Obě smlouvy jsou neplatné

Bezdůvodné obohacení s účastí více osob

Základní přístupy k řešení

1. Pro vypořádání BO je rozhodující jen dotčený vztah plnění
2. Subsidiarita kondicí nikoli z plnění vůči vztahům plnění
  - Jen zásady, východiska; poměřováním lze dospět k odlišnému řešení
  - Srov. § 2994, 2995

§ 2994 OZ

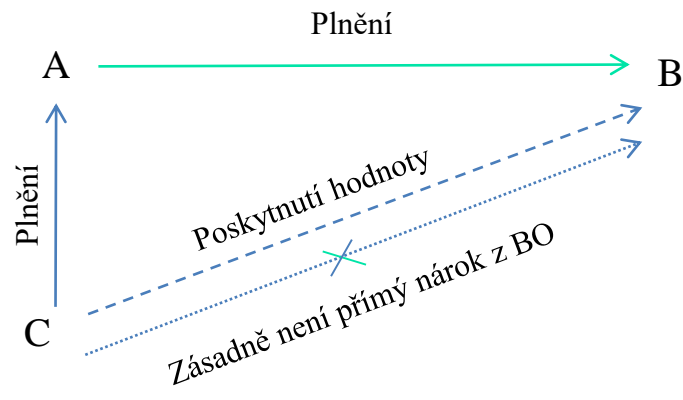
Dal-li někdo neoprávněně věc k užívání nebo požívání jinému, aniž ten byl v dobré víře, má vlastník nebo spoluvlastník věci vůči uživateli nebo poživateli právo na náhradu.

§ 2995 OZ

Vedlo-li plnění k obohacení třetí osoby, vydá je ochuzenému, jen pokud byl ochuzený k plnění přiveden lstí, donucen hrozbou či zneužitím závislosti nebo pokud nebyl svéprávný.

Tzv. zkrácený řetězec plnění

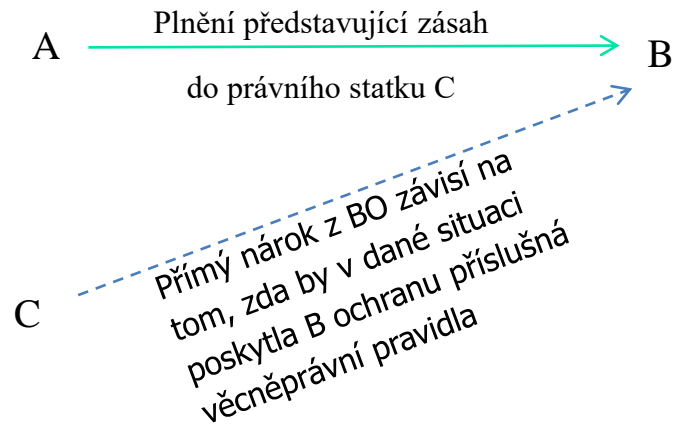
A dluží plnění (např. dodání věci) B; A si toto plnění sám objedná u C, se kterým se dohodne, že bude plnit přímo B. C tedy nedodává zboží nejprve svému věřiteli, který by jej následně dodával věřiteli svému, nýbrž dlužník C plní přímo věřiteli svého věřitele (A), tj. plní přímo B.

- srov. § 2995

Překrytí plnění a zásahu

- V řadě případů může **plnění dvou osob současně představovat zásah do práv nezúčastněné třetí osoby (být na úkor třetího)**. Pravidelně jde o případy, kdy je předmětem plnění majetková hodnota, která náleží jinému než poskytovateli plnění. Typickým příkladem může být poskytnutí cizí věci k užívání jinému (např. pronájem cizí věci).

- Požadavek koherentního řešení s úpravou věcných práv (*sachenrechtliche Parellelwertung*)
- § 2994; § 1082 (Pb.: úprava v OZ 1964)

Přehled ke způsobu a rozsahu vydání BO

- Vydání in natura X není-li to dobře možné: v penězích
- Náhrada z hlediska účelu normy stanovující neplatnost (zdánlivost) jednání, podle kterého bylo plněno
  - § 2998 věta první
  - Vyloučení jen práva na peněžní náhradu (nikoli na naturální restituci):
    - § 2999 I 2
    - Nelze vydat z důvodu na straně ochuzeného (§ 2999 III)

Vydání BO v penězích

- Výše:
  - Zásadně: obvyklá cena předmětu obohacení (§ 2999 I 1)
  - Plnění za úplatu: ve výši úplaty (§ 2999 II)
X důvod neplatnosti/zrušení vylučuje zohlednit ujednanou cenu

- Pb: co se oceňuje?
  - Kondikce z plnění – cena plnění (v případě služby – cena služby)
  - Kondikce nikoli z plnění – zvýšení hodnoty majetku obohaceného

Rozlišení v závislosti na dobré/zlé víře obohaceného

- Poctivý obohacený (§ 3000, 3001)
  - Odpadnutí obohacení: § 3000
  - Zcizení předmětu obohacení: volba zvýhodňující obohaceného (§ 3001 I)
    - Specifický případ pravidla o odpadnutí obohacení
- Nepoctivý obohacený (§ 3003, 3004)
  - Nezohledňuje se odpadnutí obohacení (§ 3003)
  - Nabytí včetně plodů a užitků
  - Zcizení předmětu obohacení: volba zvýhodňující ochuzeného (§ 3004 I 2)
  - Zvláště: obohacení nabyté zásahem do přirozeného práva člověka (3004 II)

Vnucené obohacení

- § 3001 odst. 2
- Stav zjevně odporující dobrým mravům (a simili § 3009 II)

Vypořádání vzájemných plnění (§ 3002)

- Neplatí pravidla o odpadnutí obohacení
- K vzájemnosti restituční povinnosti viz § 2993

- Náhrada za užívání: § 3002 II

Nepříkázané jednání

Východiska

- Zásadně není přípustné ujmout se záležitostí třetí osoby bez jejího souhlasu
  - Následky z toho vzniklé jsou k tíži jednatele (§ 3006)

- Zvláštní případy:
  - Jednatelství nutné: odvrácení škody (§ 3007)
Spec.: záchrana cizí věci (§ 3008)
  - Jednatelství užitečné: jiné jednání k užitku jiného (§ 3009)
  - Tzv. jednatelství zakázané

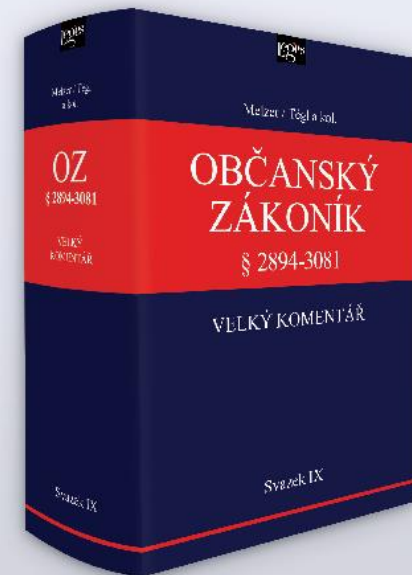
Pojem

- OZ 1964: jednatelství bez příkazu (§§ 742 a násl.):
„vědomé obstarání záležitosti jiného, ke kterému nemá jednatel dostatečný právní důvod“
- Pojmové znaky:
  - Jednatelství
  - Cizí záležitost: objektivně cizí
  - Úmysl hájit zájmy jiného (subjektivně cizí): animus negotia aliena gerendi
+ ku prospěchu principála (pána věci)
  - Absence dostatečného právního důvodu opravňujícího jednatele k obstarání cizí záležitosti („bez příkazu“)

- Pro bližší podrobnosti viz ...

ZÁSADNÍ KOMENTÁŘ K NOVÉMU OBČANSKÉMU ZÁKONÍKU

PRÁVĚ VYCHÁZÍ SVAZEK IX.
ZÁVAZKY ZE ZÁKONA
(ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU, NEKALÁ SOUTĚŽ,
BEZDŮVODNÉ OBOHACENÍ, JEDNATELSTVÍ BEZ PŘÍKAZU)

1728 stran, pevná vazba s přebalem, 2690 Kč
www.knihyleges.cz

Leges

Děkuji za pozornost